

rûcû'z-zehab (Meynard), VIII, 148-150; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsım*, s. 242-243; Sâbi, *Rusûmü dâri'l-hilâfe*, s. 8, 12, 16; Beyhakî, *Târih* (Behmenyâr), s. 489; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (Köymen), tür.yer.; Eflâkî, *Menâkıbü'l-ârifin*, I, 301; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, III, 268, 272, 481; V, 35, 92, 456, 489; XII, 260; Âşikpaşazâde, *Târih*, s. 157; Selânikî, *Târih* (İpşirli), II, 445, 487, 518; Âli Mustafa, *Mevâidü'n-nefâis fi kavâidü'l-mecâlis*, İstanbul 1956, s. 30, 40, 161, 205-206; Râşid, *Târih*, IV, 175-176; D'Ohsson, *Tableau général*, VII, 54 vd., 180; J. L. Burckhardt, *Travels in Nubia*, London 1822, s. 294-296; a.m.f., *Voyages en Arabie*, Paris 1835, I, 211-214; Atâ Bey, *Târih*, I, 34, 159, 257 vd.; İbrâhim Rifat Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, I, 459; Uzunçarşılı, *Medhal*, tür.yer.; a.m.f., *Saray Teşkilâtı*, s. 18, 35, 88, 110, 172-183, 354-357; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris 1950, II, 125; N. Elisséef, *Nûr ad-Dîn*, Damascus 1967, II, 559; M. Çağatay Uluçay, *Harem*, Ankara 1971, II, 118, 128 vd.; D. Ayalon, "The Eunuchs in the Mamluk Sultanate", *Studies in Memory of Gaston Wiet*, Jerusalem 1977, s. 267-295; a.m.f., "On the Eunuchs in Islam", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, I, Jerusalem 1979, s. 67-124; a.m.f., "On the Term Khâdim in the Sense of Eunuch in the Early Muslim Sources", *Arabica*, XXII/3, Leiden 1985, s. 289-308; A. Cheikh Moussa, "De la synonymie dans les sources arabes anciennes le cas de hâdim et de haşiyy", a.e., s. 309-322; J. Thévenot, *1655-1656'da Türkiye* (trc. Nuray Yıldız), İstanbul 1978, s. 67-69; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyübiler Devleti*, İstanbul 1983, s. 137, 140, 144-147, 150, 160, 161; J. B. Tavernier, *Osmanlı Sarayında Yaşam* (trc. Perran Üstündağ), İstanbul 1984, s. 23-25, 30, 76, 82; Abdülhay el-Kettânî, *el-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), I, 105-109; III, 234-235, 238-239; Pakalın, I, 7, 31, 529, 699, 703; II, 705-706; III, 422-424; A. J. Sincock, "Hâdim", *İA*, V/1, s. 44-45; M. Fuad Köprülü, "Hâdim", a.e., V/1, s. 45-47; Nejat Göyünç, "Tavâşi", a.e., XII/1, s. 66; Ch. Pellat, "*Khâşi*", *EF* (İng.), IV, 1087-1092; A. K. S. Lambton, "*Khâşi*", a.e., IV, 1092; Cengiz Orhonlu, "*Khâşi*", a.e., IV, 1092-1093.

AYDIN TANERİ

□ FIKİH. İslâm dini, bir erkeğin kendi isteğiyle veya isteği dışında hadım edilmesini yasaklayıp haram kılmıştır. Bu konuda İslâm âlimleri arasında icmâ vardır (İbn Hazm, s. 157). Hadım edilecek kişinin hür veya köle, müslüman veya gayri müslim oluşu bu hükmü değiştirmez. Ancak kısas bundan istisna edilmiş olup Hz. Peygamber, "Kölesini hadım edeni hadım ederiz" (Ebû Dâvûd, "Diyât", 7) demiştir. Hukukçuların çoğunluğu, şartların gerçekleşmesi halinde kişinin ceza olarak hadım edilebileceğini kabul ederken Hanefîler kısas değil diyet gerekeceği görüşündedirler. Resûl-i Ekrem ile birlikte savaşımlara katılan ve uzun süre ailelerinden uzak kaldıkları için cinsî arzu duyan bazı müslümanlar bu arzularına gem vurabilmek amacıyla hadım olma

izni istemişlerse de Hz. Peygamber buna müsaade etmemiştir (Buhârî, "Tefsîrü'l-Kur'ân", 5/9, "Nikâh", 8; Müslim, "Nikâh", 11).

Hayvanların iğdiş edilmesinin konusunda İslâm âlimleri farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Abdullah b. Ömer, Resûl-i Ekrem'in atların ve diğer hayvanların iğdiş edilmesini yasakladığını haber vermektedir (*Müsned*, II, 24). Şâfiî âlimlerinden Nevevî, eti yenmeyen hayvanların iğdiş edilmesinin haram, eti yenenlerin ise küçükken câiz, büyüyünce haram olduğunu naklederken (*Şerhu Müslim*, IX, 177) bu görüşün dayanağı veya bu ayırımın sebebi hakkında bilgi vermez. Mâlikî âlimlerinden Kurtubî, besi ve benzeri bir fayda söz konusu ise bazı âlimlerin hayvanların iğdiş edilmesini câiz gördüğünü belirttiğini sonra farklı görüşleri de nakleder (*el-Câmî*, V, 390). Hanefî mezhebinde, atların iğdiş edilmesi hususunda câiz veya haram olduğu şeklinde iki rivayet vardır. Diğer hayvanlar içinse bu işlemin bir fayda temini veya bir zararın önlenmesi maksadıyla yapılması durumunda câiz; aksi halde haram olduğu ifade edilmiştir. Mâverî'nin, muhtesibin görev ve yetkilerini sayarken, "İnsanların ve hayvanların hadım ve iğdiş edilmesine engel olur ve bundan dolayı te'dib cezası uygular; kısas veya diyet söz konusu ise nizâ ve inkâr olmadığı takdirde bu hakların ödenmesini temin eder" (*el-Ahkâmü's-sultânîyye*, s. 338-339) demesi, onun da hayvanların iğdiş edilmesini câiz görmediğini ortaya koymaktadır. Hanbelî mezhebinde bir görüşe göre semizleşmeleri için koçların iğdiş edilmesi câiz, bir görüşe göre ise atlarda olduğu gibi mekruhtur. İğdiş edilmiş hayvanların kurban edilmesi bütün mezheplerce câiz görülmüştür. Öyle anlaşıyor ki hayvanın iğdiş edilmesini kabul etmeyenler bu işlemi hayvana eziyet, Allah'ın yarattığı şekli değiştirme ve tabii dengeyi bozma olarak görmektedirler. Kabul edenler ise bu işlemin sırf hayvana eziyet veya putperestlik dönemi kalıntısı bir âdet olarak yapılmasının câiz görülmeceği ve yasaklayıcı rivayetlerin böyle bir maksada mâtuf olabileceği, meşrû bir yarar sağlaması halinde ise câiz olması gerektiği noktasından hareket etmektedirler.

Hadımlık kişinin hak ve yükümlülüklerinde bir değişiklik meydana getirmeyiz. Hadımlar miras hukuku, şahitlik gibi konularda normal erkeklerle aynı statüye tâbi oldukları gibi kadınlarla olan sosyal münasebetleri açısından da diğer erkek-

lerden farkları yoktur. Meselâ müslüman bir kadının, yakın akrabası olmayan hadım bir erkekle yalnız başına bir arada bulunması veya böyle bir kişinin yanında el ve yüz hariç vücudunun herhangi bir yerini açması haramdır.

İslâm aile hukuku hadımlığı evlilik engeli saymaz. Fakat evlendikten sonra kocasının hadım olduğunu anlayan kadının, bu durumu ileri sürerek boşanma isteğiyle mahkemeye başvurup vuramayaacağı hususu İslâm hukukçuları arasında tartışmalıdır. Ayrıntıda bazı farklı görüşler ileri sürülmekle genel olarak erkeğin cinsî birleşimde başarısız kalması kadının ayrılma talebi için yeterli görülmüştür. Eğer kocanın erkeklik organı kesik ise (mecebûb) bu durumda dört mezhebe göre de kadın boşanmak için mahkemeye başvurabilir ve bu talebi hemen yerine getirilir.

Nikâh akidinde kadın için belirlenen mehr, Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde "halvet-i sahiha" ile kesinlik kazanır ve bundan sonra taraflar ayrılırsa da erkek mehrin tamamını öder. Hanefî mezhebine göre kocanın hadım olması bu hükmü değiştirmez. Eğer koca mecebûb ise Ebû Hanîfe'ye göre hüküm yine aynıdır. Ebû Yûsuf ve Şeybânî'ye göre ise bu durumda koca mehrin yarısını öder. Ancak her üç âlime göre de aylık halinde kadın iddet bekler. Hanbelî mezhebinde bu konuda farklı rivayetler vardır (bk. İbn Kudâme, VIII, 64-65).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "hşy" md.; *Müsned*, II, 24; Buhârî, "Tefsîrü'l-Kur'ân", 5/9, "Nikâh", 8; Müslim, "Nikâh", 11; İbn Mâce, "Nikâh", 2; Ebû Dâvûd, "Diyât", 7; Tirmizî, "Nikâh", 2; Nesâî, "Nikâh", 4; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, IV, 108, 111, 180, 184, 187, 196, 516; Mâverî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye* (nşr. Ahmed Mübârek el-Bağdâdî), Küveyt 1409/1989, s. 338-339; İbn Hazm, *Merâtibü'l-icmâ*, Kahire, ts. (Dâru Zâhid el-Kudsî), s. 157; Serâhsî, *el-Mebsûl*, V, 158; Merğînânî, *el-Hidâye*, İstanbul 1986, I, 206; II, 27; IV, 87; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, II, 42; İbn Kudâme, *el-Mugni*, Beyrut 1403/1983, VII, 579-581, 606; VIII, 64-65; Kurtubî, *el-Câmî*, V, 390-391; Nevevî, *Şerhu Müslim*, IX, 176-177; İbn Cüzey, *el-Kavâninü'l-fıkhiyye*, Beyrut, ts., s. 185-186; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (Sa'd), XIX, 141, 144; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* (Kahire), III, 213; IV, 131; *Tecrid Tercesesi*, XI, 92-93, 255, 256; Şirbîni, *Mugni'l-muhtâc*, III, 202-203; *el-Fetâvâ'l-Hindîyye*, V, 357; M. Muhyiddin Abdülhamid, *el-Ahvâlü's-şahşîyye*, Kahire 1386/1966, s. 312; M. Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-şahşîyye*, Beyrut, ts. (Dâru'l-Fikri'l-Arabî), s. 355-356; A. J. Sincock, "Hâdim", *İA*, V/1, s. 44-45; M. Fuad Köprülü, "Hâdim", a.e., V/1, s. 45-47; Nejat Göyünç, "Tavâşi", a.e., XII/1, s. 66; "Hîşâ", *Mu.F*, XIX, 119-126.

RAHMİ YARAN